

MĂRTURII NOI PRIVITOARE LA LEGĂTURILE DINTRE POPULAȚIA ROMÂNEASCĂ DIN TRANSILVANIA ȘI MOLDOVA LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XVIII-LEA

ALEXANDRU MATEI

Unitatea firească a celor trei țări românești — mereu vie prin însăși unitatea aceluiași popor care le locuia — este din plin reflectată și în materialele documentare ale arhivelor din Transilvania. Desigur, această reflectare în documente nu mai este fidelă în ceea ce privește aria, intensitatea și continuitatea legăturilor, atât datorită faptului că documentele au fost expuse de-a lungul secolelor la distrugeri și pierderi — datorită cărui fapt numărul lor a scăzut mereu —, cât și pentru că aproape toate aceste acte au fost alcătuite în folosul păturilor de sus ale societății : marea masă a populației — românești în majoritate aici — fiind lipsită de știința de carte, legăturile între membrii ei nefiind exprimate în primul rînd prin acte scrise, ci prin însăși realitatea vieții. Totuși, datele oferite de aceste întocmite și păstrate pînă în zilele noastre reflectă cu prisosință unitatea și permanentele legături existente între populația românească, trăind pe cele două versante ale Carpaților. Și, întrucît aceste legături cuprindeau o arie largă, unitatea fiind o realitate trăită, aceste date le vor reflecta și ele sub diferite aspecte, începînd cu cele ale tangențelor geografice și pînă la conținutul multilateral al acestor legături neîntrerupte, existente în cadrul unității.

Urmărind studierea problemei unității și a relațiilor dintre populația românească din Transilvania și a celei din Moldova, reflectate în materialele arhivistice, în limitele acestui articol ne-am propus ca obiectiv prezentarea a trei documente — nepublicate — care au darul să arunce noi fascicule de lumină asupra unor aspecte privind unitatea la care ne-am referit în condițiile social-economice și politice de la mijlocul veacului al XVIII-lea. Documentele asupra cărora ne-am oprit — avînd toate ca loc de emisie orașul Bistrița — atestă asemeni multor altor documente, fap-

tul că această unitate a fost cu mult mai intensă decât o pot proba actele oficiale, pentru motivul că unitatea era trăită — după cum rezultă chiar și numai din aceste documente — nu numai în cadrul legăturilor politice, economice și spirituale, adesea reglementate și controlate de către stat, ci în mod natural, depășind reglementările existente. Iar dacă amintim, de ex., că politica economică a puterii centrale — axată pe interesele cercurilor conducătoare ale imperiului habsburgic — nu se identifica cu interesele și relațiile Transilvaniei, iar în ceea ce privește politica religioasă sau culturală, aceasta era de-a dreptul potrivită tendințelor românești de unitate, ne dăm seama că, în parte, legăturile dintre țările române — și în primul rând între însăși populația acestor țări —, din direcția Transilvaniei a avut loc chiar împotriva reglementărilor oficiale¹⁾.

Principala sursă a documentelor pe care le prezentăm alăturat îl constituie fondul arhivistice al orașului Bistrița — păstrat la Arhivele Statului Cluj —, cunoscut cercetărilor în primul rând datorită documentelor publicate din acest fond de Nicolae Iorga²⁾. Dat fiind că atât N. Iorga cât și ceilalți cercetători — urmărind anumite teme³⁾ — care au publicat documente din această arhivă au mers numai pînă în sec. al XVII-lea inclusiv, scoțind la lumina zilei cea mai mare parte a documentelor privind unitatea celor trei țări românești, în cercetările noastre ne-am oprit, deocamdată, asupra documentelor din sec. al XVIII-lea, neapărate pînă în prezent în colecții de documente și din care am ales pentru a le prezenta cu acest prilej numai trei⁴⁾.

Ne-am îndreptat atenția în cadrul problemei unității țărilor române asupra unor documente care se referă la legăturile dintre populația Transilvaniei, pe de o parte, și a celorlalte două țări române pe de alta, primate în cazul nostru prin prizma oficiilor vamale, instituite la granițele Transilvaniei înspre Moldova, cu funcții complexe, de a controla traficul de mărfuri, de a reglementa contactul populației țărilor române conform intereselor puterii centrale și, dacă aceste contacte nu corespund intereselor stăpînirii, să le împiedice chiar, prin diferite măsuri. Actele privind funcționarea acestor oficii vamale, și problemele pe care trebuie să le rezolve oglindesc în același timp însă și legăturile nestăvilite între populația celor

1 „In ciuda opresiunilor străine care au împiedicat dezvoltarea sa unitară, poporul român și-a păstrat... coeziunea și solidaritatea izvorîte din comunitatea etnică și de limbă, din fondul spiritual comun. Unitatea lui s-a întărit printr-o comunitate culturală neîntreruptă, prin legăturile economice permanente...”. Vezi C. Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională 1834—1849*, Buc., 1967, p. V.

2 N. Iorga, *Documente românești din Arhivele Bistriței*, I. Buc., 1900 și II, Buc., 1900 : N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria Românilor*, I., *Socoteliile Bistriței*, Buc., 1901 : N. Iorga, *Acte și scrisori din arhivele orașelor ardeleni* (Bistrița, Brașov, Sibiu), în Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, XV, partea I-II, Buc., 1911. 1913.

3 Al. Rosetti, *Lettres, roumaines de la fin du XVI-e et de debut du XVII-e siecle tirees des archives de Bistrița*, Buc., 1926; Al. Rosetti, *Scrisori românești din arhivele Bistriței* (1593—1698), Buc., 1944, Gr. Tocilescu, *534 documente istorice slavo-române din Țara Românească și Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul* (1346—1603), Buc., 1931.

4 Cercetările noastre în această privință privesc o arie mai mare și au fost începute cu ani în urmă. Un prim bilanț l-a format comunicarea, prezentată în sesiunea științifică din anul 1967 a Filialei Cluj a Academiei R.S.R., avînd ca titlu „Noi contribuții documentare la studiul unității celor trei părți românești.”

trei țări, care, împiedicate de multe ori pe cale legală, își croiesc drum în afara reglementărilor oficiale⁵⁾.

Față de condițiile existente în principatul autonom al Transilvaniei în secolele XVI-XVII⁶⁾, când orașele, breslele sau chiar producătorii aveau o libertate mai mare în stabilirea și întreținerea legăturilor economice directe, în secolul al XVIII-lea aceste legături se vor desfășura în condițiile politicii economiei mercantiliste și a unei stricte fiscalități centralizate ale Imperiului habsburgic.⁷⁾ În consecință, vămile — de care în secolele XVI-XVII beneficiau orașele și unii arendatori — în cadrul politicii și organizării economice centralizate ale Imperiului habsburgic devin oficii de stat cu o organizare uniformă, fiind în primul rând instrumente ale politicii economice imperiale.

Aceste oficii, pe lângă atribuțiile ce le reveneau în mod nemijlocit în activitatea de aplicare și percepere a tarifelor vamale, au atribuții și în organizarea și controlul zonelor de carantină — acestea din urmă fiind înființate adeseori mai mult din motive de politică economică — protecționistă⁸⁾ —, precum și pentru supravegherea și împiedicarea contactului natural între populația românească trăind pe cei doi versanți ai Carpaților.

Oficiul vamal (tricesimal)⁹⁾, prin care se realiza schimbul de mărfuri și contactul populației românești în părțile de nord-est ale Carpaților, a funcționat la Bistrița, apoi la Rodna.¹⁰⁾ Contactul comercial, între aceste părți asigură venituri considerabile atât oficiului vamal, cât și Bistriței.

Observăm însă că, față de situația din secolele XVI-XVII, respectiv față de interesele economice locale, ale orașului și districtului Bistrița, în secolul al XVIII-lea vor prima interesele economice ale statului. Astfel, în anul 1773, când Bistrița intervine ca oficiul vamal să funcționeze la Bistrița și nu la Rodna. Guvernul — cu ordinul nr. 5637 din 13 iulie 1773 — în urma hotărârii Curții — înștiințează magistratul din Bistrița că, din punct de vedere al fiscoiului și al comerțului cu Țara Românească și Moldova, funcționarea oficiului de vamă este cu mult mai necesară la Rodna decât în Bistrița. Potrivit opiniei exprimate de receptorul regesc din Bistrița, Samuil de Schankenbank, după primirea ordinului din 13 iulie 1773, mutarea oficiului vamal la Rodna prejudiciază comerțul orașului Bistrița, și avertizează chiar că aceasta va contribui la decăderea orașului.

5) În legătură cu bejenile vezi: I. Mașian, *Bejenari în Ardeal, în Anuarul Institutului de istorie națională*, IV, 1926-1927, Buc., 1929, p. 147-173; Virgil Sotropa, *Bejenii, în secolul XVIII*, în: „Arhiva Someșană” nr. 16, Năsăud 1932, p. 55-88 ș.a. Cu privire la fuga populației românești în Moldova și Țara Românească sînt publicate o serie de informații în lucrările care prezintă și analizează diferite urbarii din Transilvania. În mod special pentru părțile Bistriței asemenea date pot fi obținute din tabelele de impunere întocmite pentru localitățile aparținătoare Bistriței.

6) M. Dan și S. Goldenberg, *Bistrița în secolul al XVI-lea și relațiile comerciale cu Moldova, în Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, „Seria Historia”, 1964, fasc. 2, p. 23, și urm.

7) *Istoria României*, III, p. 403-432: Problema, mai ales sub aspectul relațiilor oficiale dintre țări, este tratată de I. Moga, *Politica economică austriacă și comerțul Transilvaniei în veacul XVIII, în Anuarul Institutului de istorie națională*, VII, (1936-1938), Buc., 1939, p. 86-165.

8) I. Moga, *Op. c.*, p. 137.

Pentru secolul XVI situația era deosebită de cea din secolul XVIII. Tricesima se plătea la Rodna, iar vicensima la Bistrița, Cf. M. Dan și S. Goldenberg, *Op. c.*, p. 39-41.

În același timp, funcționarii oficiului vamal — în cadrul limitelor impuse de politica economică imperială — se străduiesc să mențină contactul comercial cu Moldova, atât din interese fiscale, cât și personale. Ne referim din acest punct de vedere la raportul din 12 iunie 1761 înaintat de tricesimatorul oficiului vamal din Bistrița către Tezaurariat¹⁰. Acesta, dorind să servească doi negustori din Moldova — sosiți în Bistrița cu diferite mărfuri și care, la întoarcere, pe lângă alte mărfuri, doreau să ducă cu ei și 500.000 de cuie de șindrilă —, a intermediat încheierea unei înțelegeri cu trei fierari din Bistrița, care s-au angajat să confecționeze cuiele necesare. Fierul pentru confecționarea cuielor a fost primit de la tricesimator, dar nu a putut fi folosit deoarece judele primar al orașului Bistrița a confiscat acest fier. În mod vădit, în acest caz s-a ajuns la o ciocnire de interese între tricesimator și oraș — mai precis, meșteșugarii breslași din oraș —, care nu puteau tolera ca o asemenea tranzacție comercială să fie încheiată cu excluderea lor, ei fiind aceia care secole de-a rândul au întreținut legăturile directe cu moldovenii. Tricesimatorul însă, în raportul înaintat tezaurarului, se referă la interesele fiscului, accentuând că a servit negustorii din Moldova „pro aerario regio emolumentum” și că măsurile judeului primar al orașului nu-i aduc prejudicii numai lui personal, dar și fiscului. De altfel, această ciocnire de interese dintre slujbașul fiscului și dregătorii orașului, rezultă și din alte documente datate anterior acestuia. Din aceste ciocniri rezultă că, atât fiscul, cât și orașul doresc să obțină fiecare pentru el avantajele comerțului cu Moldova.

Se știe că, în cadrul politicii economice, fiscul ia măsuri speciale în privința procedurii de vămuire pentru mărfurile duse în Țara Românească sau Moldova și stabilește tarife speciale pentru unele mărfuri importate din sau exportate în aceste țări. Documentele care au făcut obiectul studiului nostru — și neredate aici — se referă și la activitatea obișnuită a oficiilor vamale, pe care acestea o desfășoară ca organe fiscale, prin intermediul cărora se realizează contactul economic, în primul rând comercial, între diferite țări. Am arătat însă că legăturile dintre Transilvania, pe de o parte, și Țara Românească și Moldova, pe de alta, aveau loc în cadrul unei unități firești și nu se puteau limita la simple relații comerciale de care beneficiau meșteșugarii sau fiscul. Aceste legături erau mult mai adânci și complexe, ca urmare, și oficiile vamale aveau atribuții care depășeau simpla aplicare a tarifelor vamale și împiedicarea contrabandei existente la orice graniță.

Contactul între populația românească din cele trei țări românești s-a menținut în permanență atât pe tărîm politic și economic, cât și pe cel spiritual. În consecință, puterea centrală va căuta să exercite o supraveghere continuă și, potrivit intereselor sale, să limiteze sau chiar să împiedice acest contact viu, care nu vroia să țină seama nu numai de oficiile vamale, dar nici de hotarele și granițele politice impuse. În această situație însă,

¹⁰ Vezi anexa nr. 3.

populația românească, mînată de interesele sale vitale, nu va mai putea menține legăturile sale de veacuri exclusiv pe calea admisă de autorități, și le va întreține pe căi necunoscute de slujbași, ci numai de localnicii care le cutreierau de sute și sute de ani. În cazul specific al graniței Transilvaniei spre Moldova și Țara Românească, alături de vama oficială a tricesimătorului, va exista în permanență „vama cucului”¹¹, necontrolată de autorități, supusă numai legii pămîntului, prin care — după împrejurări — se desfășoară un trafic ce concurează pe cel oficial, efectuat prin căile obișnuite.

Localnicii cunosc „poteci ascunse” — așa cum se arată în ordonanțele Guberniului —, pe care circulă nestingheriți peste graniță. Redăm aici drumul descris de Tănase Croitor din Borșa, de 25 de ani, care în iulie 1757, a fugit în Moldova, la Cîmpulung, și s-a întors peste doi ani, în iulie 1759. Nu a fost prins pe drum, doar cînd a ajuns acasă deoarece nu a putut prezenta bilet de vamă căprarului plăieșilor din localitate. Tănase Croitor a păscut oile în hotarul Rodnei, pe muntele Crăciunel, și a pornit de acolo spre Moldova, peste muntele Tapu în Maramureș, la Borșa și, de acolo, la Cîmpulung în Moldova. Spre casă a făcut același drum, declarînd la ascultarea sa că „atît de aproape este pe acest plai Borșa de Rodna, încît se trece de la un loc la altul într-o jumătate de zi”.¹²

Aceste „cărări ascunse” sînt multe și asigură legături continue în toate domeniile. O informație documentară din 1748 atestă asemenea legături pe tărîm spiritual, într-un moment cînd Curtea — în urma atitudinii dure a lui Inochentie Micu — își putea da seama că unirea nu a avut rezultatele dorite de ea,¹³ iar „partea ortodoxă, neunită, a românilor din Transilvania, triumfătoare prin lupta de trei sferturi de veac a maselor populare, e străbătută și ea tot mai mult de aceleași năzuințe de ridicare”.¹⁴ În astfel de împrejurări, Curtea încearcă să împiedice prin autorități și oficiile vamale legătura dintre românii ortodocși din Transilvania și Moldova. Ca urmare, Tezaurariatul Transilvaniei referindu-se la faptul că mulți români din districtul Bistriței trec prin Maramureș în Moldova, unde se sfințesc ca preoți și, reîntorcîndu-se, răspîndesc credința ortodoxă, poruncește dregătorilor orașului și scaunului săsesc Bistrița ca, în înțelegere cu tricesimătorul, să păzească mai ales potecile ascunse, ca astfel românii să nu treacă în Maramureș și, de acolo, firește, în Moldova. Sesizăm din acest izvor legătura neîntreruptă, nestăvilită de piedicile puse de autorități, manifestată pe tărîm spiritual între toți românii de aceeași credință, într-o perioadă cînd însăși răspîndirea culturii între românii din Transilvania avea loc pe aceste căi.

11 Cu privire la menținerea legăturilor prin „vama cucului” pînă la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul celui următor vezi: Victor Chereșteșu și alții, *Din istoria Transilvaniei*, II, ed. II, Buc., 1963, p. 533.

12 Vezi anexa nr. 2. Menționăm în legătură cu acest document că el a fost sesizat și folosit pentru prima dată de V. Șotropa (Vezi *Op. cit.*, p. 64). Acesta nu-l publică și nici nu face trimitere la casa de arhivă. Folosește doar cîteva date, din interogatoriul luat lui Tănase Croitor.

13 *Istoria României*, III, p. 492—514.

14 *Ibidem*, p. 513.

În domeniul economic, relațiile dintre cele trei țări românești nu se limitează la simple relații comerciale întreținute de negustori, ci aceste relații au un pronunțat caracter popular de masă. Alături de negustori, meșteșugari, schimbul de mărfuri este practicat și de țărani.¹⁵⁾ Dintre documentele privind comerțul țărănesc, cel mai vechi dintre cele pe care le prezentăm e cel datat din 22 noiembrie 1758. Acesta, pe lângă faptul că atestă existența comerțului țărănesc, ne oferă date asupra împrejurărilor în care doi negustori țărani din Moldova au fost puși la plata unor taxe ilegale de către slujitorii orașului. În acest caz, intervine tricesimatorul din Bistrița, interesat în menținerea nestînjenită a comerțului prin oficiul vamal.¹⁶⁾

Prezentarea documentelor de mai sus, fără pretenția de a epuiza problemele abordate, credem că va contribui într-o măsură oarecare la elucidarea rolului oficiilor vamale de la granița spre Moldova, precum și la luminarea unor aspecte a legăturilor existente între românii de pe cei doi versanți ai Carpaților în cadrul unității lor, relevînd faptul că aceste legături au loc atît pe calea reglementată de autorități, cît și pe căi naturale, făurite de însăși viața comună.

15 Vezi anexa nr. 1.

16 *ibidem*.

A N E X E

1.

1758 noiembrie 22 (Bistrița). Matei Szegedi, tricensimator, îi scrie iudeiului primar al orașului Bistrița în legătură cu doi negustori țărani din Moldova de la care, fiind duși la locul de carantină, slujitorii orașului au luat pe nedrept bani, în sumă de 1 florin și 38 cruceri. La plîngerea acestora cere ca să li se dea banii înapoi.

22-da novembris 1758

Ajánlon az Urnak Biro Uramnak Köteles Szolgalatonmat (!) Ezen Moldovaj Ket paraszt Kereskedőktől, amelly Varasi (!) Szolgák az Con-tumaciara Vitték eőket el Vontanak Töllek 1 Rforintot 15 Kraiczarokat, más Varasi (!) Ember Kiis Kapujokat Szálláson meg allotta (!). " Nem az Szallás (!), hanem az Város Kapujanal (!) volt ez is megint Töllek vet el ő. Kraiczarokat (!, az Város Kapujanal (!) Kik Vigyaztanak reajok (!) egy nap alatt azok is Vettenek el 14 Kraiczarokat (!) Töllök, ugyan az Kapunal Valo Strásák Kaplára (!) vet el Töllek. 3. Kraiczárokat, in Summa extor-quealtatott rajtok 1 Rforint, es 38. Kraiczár, amint panaszul énnékem ex-ponaltak, azért Kérem az Urat Biro Uramat hogy eőket Consolaltassa el Vet Pénzekenk restitutiojaval (!). Ezzel maradok.

Az urnak Biro Uramnak

Köteles Szolgaja
Szegedi Máthe (!)
Harminczados

Arhivele Statului Cluj — Fondul : Primăria orașului Bistrița, II, fasc. 27.
1758. XI. 22.

Original, maghiar.

Traducere:

22 noiembrie 1758.

Recomand domniei voastre, Domnule Jude, serviciile mele obligate. De la acești doi negustori țărani din Moldova acei slugi ai orașului care le-au dus la locul de carantină le-au luat 1 florin renan și 15 cruceri; alt om al orașului care a stat la poarta sălașului lor²⁾ (și acesta a fost tot la poarta orașului nu la cea a sălașului) le-a luat și el încă 6 cruceri. Cei

Propozițiunea următoare cuvîntului „allotta“ pînă la „volt ez is“ inclu-siv este scrisă dedesuptul textului, cu semn de intercalare după cu-vîntul „allotta“.

Propozițiunea din paranteze a fost introdusă după încheierea scrisorii, conform notei nr. 1.

care i-au păzit timp de o zi la poarta oraşului le-au luat şi aceştia 14 cruceri, de asemenea şi caporalul străjilor de la poartă le-a luat 3 cruceri, în total li s-au stors 1 florin şi 38 cruceri, ceea ce mi-au adus la cunoştinţă ca plingere. De aceea, rog pe domnia voastră, Domnule Jude, ca ei să fie consoleţi prin restituirea banilor ce le-au fost luaţi.

Al domniei sale

Domnului Jude
Servitor obligat
Szegedi Matei
tricesimator

2.

1759 noiembrie 14, Bistriţa. Ascultarea lui Tânase Croitor (Kruitor Tánászi) care în iulie 1757 a plecat de lângă oi, prin Rodna la Cîmpulung în Moldova, de unde a revenit în iulie 1759.

Per praesentes recognoscállyuk, quod Anno presenti 1759. Die 13 tis Mensis Novembris requiráltván idevalo Tit. Harminczados Szegedi Mathé Urtol hogy¹⁾ exmittalnánk eő Kegyelmehez két becsületes Depu-tatusokat, kik eő Kegyelme előtt azon Besztercze Vidéki Rodnai Kruitor Tánászit ki in Anno praeterito 1757 mense Julyo az Rodnai határrol a Juhok melől (!) Moldovaba által ment volt, és onnét két esztendő mulva Anno praesenti 1759. in Mense²⁾ uti refert Julyo de Die protestatur ismét vissza jött s Rodnarol az Borgai Contumacialis Statoria vitettetett³⁾ és most actu itten Detentioban vagyon hogy azt examinálnánk és mind Moldovában lett bé menetelinek, mind pedig ki jövetelinek minden Circum-stantiáit szorgalmatosan inquirálnank (!), Melly Expeditionnak végbe vi-telere denomináltuk Senator Decani György es Plajások Inspectora Straus-senburgi Klein Daniel Atyánkfiait eő Kegyelmeiket, kik is említett Har-mintzados Uramhoz el menvén és Detentioban lévő Rodnai Kruitor Tánászit magok eleiben vitettetvén s mindenekről szorgalmatosan exámi-nalván (!), az mint az dolgot találták⁴⁾ és maga az Detentus Kruitor Tánászi fateálta referálták eképen.

Fassio praescripti Kruitor Tanászi Annorum circiter 25

Az el mult nyáron volt két esztendeje, az midőn én az Rodnai ha-táron Kretsunel nevezetű havason az Juhok mellett pásztorkodtam ki jött néhaj Attjám Kruitor Grigoriye az Juhokhoz és ott hogy az Juhoknak ugy gondját nem viseltem a mint kívánta volna, engemet keményen szidott, hogy akarmerre elménnyek, mert Juhai mellett nem tart, akkor én abett

1) De la cuvîntul „hogy” cuvintele „exmittalnánk. . .” pînă la eő Kegyelme elöött” sînt scrise pe marginea stîngă a paginei, cu semn de intercalare.

2) După „Mense” cuvîntul „Julo” sters prin tăierea cuvîntului cu o linie orizontală.

3) De la cuvîntul „vitettetett” următoarele cuvinte pînă la „Detentioban vagyon” sînt scrise deasupra rîndului, cu semn de intercalare.

4) După „találtak” cuvintele „nekünk referálták eképen” şterse printr-o linie orizontală.

bumba a Juhaktól a nevezett havasról által indultam az havasokon Czápu nevezetű nagy havason keresztül Maramarosba Borsa nevezetű faluba és onnét által Moldovaba Kimpulungra, és ott laktam két esztendő alatt, két esztendő múlva az közelebb el mult nyáron vissza indultam, hogy öszvegyesre (!) maradt szegény öreg Anyám melle jöjek, és öregségében (!) segítségére lehessek, Az midőn is Moldovába jöttem ugyan Maramaros felé nevezett Borsára, onnét a felyeb irt Czápu nevezetű havason keresztül ugyan fellyeb említett Kretsunyel nevezetű havasra. és onnét le az, Iszvoron Rodnára, olly közel lévén ezen Plájon Borsa Rodnához, hogy egy fél nap leheseen által menni Rodnán⁵⁾ pedig az⁶⁾ Plajasok Kaplarjának Todt Györgynek haza jöttem, ennek én feletem, hogy Telts felé, és az Teltsi Vámosotl Varadi Janos Urtol vagyon Czédulám, de midőn reá szoritott, hogy mutassam meg a Czédulát⁷⁾, akkor arra fogtam ki hogy az Rodnai Vámosnak Tanásziának adtam, kihez mindjárt a Czéduláért el küldett Todt György. de nem lévén, mind hogy nem is adtam volt, ugy osztán mindjárt küldett az Borgai Contumaciális Statoria, az holott én ujra examináltattam az oda valo Contumaciae Directorol és félvén, hogy ott hat hetekig kell ülnem kölcségem (!) pedig az ott valo életre nem volt, ott is valamint Rodnán magam menthetésére azt mondtam, hogy Telts Felé jöttem és az említett Teltsi Vámosnál két hétig ültem harmadig (!) hétre kölöségén (!) nem lévén⁸⁾ keretzettem hogy bocsáson el, mert nincsen mit edjem, és ugy bocsátott el, de nem tudom, el felejtett é vagy hogy esett, mert Czédulát nem adott. Ezen hazugságokat én tulajdon magam mentségére gondoltam és mondtam azt gondolván, hogy másokat meg tsalhatok s minden bajból ki haladok, de most látom hazugságommal minémübjába keritettem magamat, és igaz lellemere meg vallom, hogy én soha ez máj napig se Teltsen nem jártam, sem említett Telcsi Vámos Uramot nem esmértem s nem is látom ezen oráig.

Melly Detentus Kruitor Tanaszinak Exámenye és Fassioját említett Deputat⁹⁾ sink minékünk eszerint reporttálván, arról miis per presentes attestálunk. Datum E Libera Regiaque Civitate Bistricia. Die 14 ta Mensis 9 bris 1759.

Judex Primarius et Senatus Liberae Regiae

Civitatis Bistricia

Arhivele Statului Cluj — Fondul : Primăria oraşului Bistriţa, II a, fasc. 27. 1759.

Ciornă, latin, maghiar.

Traducere :

Prin prezenta recunoaştem că, în ziua a cincisprezecea a lunii noiembrie din prezentul an 1759, am fost solicitaţi de numitul domn Matei

⁵⁾ Inițial în loc de „Rodnán“, a fost scris „Rodnáról“.

⁶⁾ După cuvântul „az“ a fost scris inițial „Rodnai vámosnak“. Ștergindu-se prin linie orizontală cele două cuvinte, s-a scris pe marginea stângă a paginii, cu semn de intercalare, „Plajasok Kaplarjának“.

⁷⁾ Cuvântul „nem“ care a urmat cuvântul „Czédulát“ a fost șters printr-o linie orizontală. După cuvântul „Elévén“ inițial a fost scris cuvântul indescifrabil din cauza ștersăturii.

Szegedi, tricesimator din localitate, să trimitem la domnia sa doi delegați cinstiți, care în fața lui să-l asculte pe Tănase Croitor din Rodna, districtul Bistriței, care în luna iulie al trecutului an 1757 a trecut din hotarul Rodnei, de lângă oi, în Moldova și s-a întors din nou de acolo peste doi ani în prezentul an 1759, precum spune în luna iulie, ziua pe care o va mărturisi, și de la Rodna a fost dus la locul de carantină din Bîrgău, în prezent aflându-se aici în detențiune, spre a cerceta cu sîrguință toate circumstanțele atît ale plecării sale în Moldova cît și ale întoarcerii sale. În vederea executării acestei deplasări i-am numit pe confrății noștri, domniile lor senatorul George Decani și inspectorul plăieșilor Daniel Klein de Strausenburg, care mergînd la numitul domn tricesimator și aducîndu-l în fața lor pe Tănase Croitor, aflat în detențiune, l-au audiat cu sîrguință asupra tuturor, încunoștințîndu-ne astfel despre cele stabilite și mărturisite de însuși deținutul Tănase Croitor.

Fassio praescripti Kruitor Tanászi Annorum circiter 25

S-au împlinit doi ani în vara trecută de cînd, eu fiind cioban lângă oi pe muntele numit Crăciunel din hotarul Rodnei, a venit la oi răposatul meu tată, Grigore Croitor și acolo, pentru că nu am purtat grije oilor așa cum a pretins el, m-a certat aspru, m-a amenințat, ca să mă duc oriunde, că nu mă mai tolerează lângă oile lui. Fiind mîhnit din această pricină eu am pornit de lângă oi de pe muntele amintit peste munți, prin muntele mare numit Țapu în satul numit Borșa, în Maramureș și de acolo dincolo în Moldova, la Cimpulung, și am locuit acolo timp de doi ani. După doi ani, în vara de curînd trecută, am pornit înapoi, să vin lângă bătrîna mea mamă ajunsă văduvă, să-i fiu de ajutor la bătrînețe. Și atunci am venit din Moldova tot spre Maramureș, în numita Borșa, de acolo prin muntele numit Țapu, amintit mai înainte, din nou pe pomenitul munte numit Crăciunel și de acolo în jos, prin Izvor, la Rodna, atît de apropiate fiind pe aceste plaiuri Borșa de Rodna, încît se poate trece într-o jumătate de zi. Iar la Rodna am anunțat reîntoarcerea mea acasă caporalului plăieșilor, George Todt, care m-a întrebat imediat pe unde am venit ; acestuia i-am răspuns că spre Telciu, și am bilet de la vameșul din Telciu, domnul Ioan Varadi. Cînd m-a constrîns însă să-i arăt biletul : atunci am pretins că l-am dat vameșului din Rodna, lui Tănase, la care a și trimis imediat George Todt după bilet, dar nefiind biletul, întrucît nici nu l-am dat, m-a trimis așadar de îndată la locul de carantină din Bîrgău. Acolo am fost din nou interogat de către directorul carantinei din localitate și temîndu-mă că va trebui să stau acolo șase săptămîni, iar bani pentru trai nu am avut, am spus și acolo ca la Rodna, pentru salvarea mea, că am venit spre Telciu și am stat la numitul vameș din Telciu două săptămîni. Neavînd bani pentru a treia săptămînă i-am cerut să-mi dea drumul și nu știu dacă a uitat sau care a fost pricina că nu mi-a dat bilet. Aceste minciuni le-am inventat pentru a mă salva și le-am spus gîndindu-mă că îi voi înșela pe alții și voi scăpa de toate necazurile. Acum însă văd în ce necaz m-am vîrît cu min-

ciunile mele și mărturisesc pe sufletul meu curat că eu niciodată „pînă în ziua de azi, nu am umblat pe la Telciu și nu l-am cunoscut și nu l-am văzut pînă la această oră nici pe numitul domn vameș din Telciu.

Numiții delegați ai noștri ne-au raportat în acest fel ascultarea și mărturia deținutului Tănase Croitor, ceea ce atestăm și noi prin prezenta scrisoare. Datum E Libera Regiaque Civitate Bistricia. Die 14 ta Mensis 9 bris 1759.

Judex Primarius et Senatus Liberae
Regiaeque Civitatis Bistricia.

3.

1761 iunie 12, Bistrița. Matei Szegedi, tricesimatorul din Bistrița, raportează tezaurului Transilvaniei că, vrînd să servească „spre folosul fiscului“ pe doi negustori din Moldova — care, venind în țară cu diferite mărfuri, la reîntoarcere voiau să ducă cu ei 500.000 cuie de șindrilă — a dat pentru confecționarea acestor cuie fierul necesar, însă acest fier a fost confiscat de judele primar al orașului Bistrița. Cere să fie despăgubit și să i se restituie fierul.

Excellentissime domine libere baro actualis consiliare, et thesaurarie regie. Domine domine et patrone gratiosissime !

In anno proxime evoluto 1760 duo quaestores moldavici cum certis mercibus turcicis huc advenientes, in reditu penes alias merces hujates intendebant quingenta millia clavorum scandularium quoque abhino illuc in Moldaviam exportare, et ut suas intenționes securius ad effectum deducere possint, me amice rogarunt, ipsis assistere, negotiumque illud praeparationis mentionatorum clavorum in me assumere, siquidem eoseem alias etiam Szamosujvarinum, pro emendis ibidem certis mercibus educendis inevitabiliter excurre oporteret, tam ad honestam requisitionem quam vero ex consideratione et reflexione inde secuturi pro aerario regio emolumenti, honestis ipsis quaestoribus complacere, inque eorundem intentione succurrere me resolvî. Deinde in suburbio hujatis civitatis tres fabros ferrarios zingaros perquirentes, pro majori rei futura securitate, cu tribus ipsis zingarîs mei in praesentia dicti quaestores tam respectu pretii, quam vero termini, intra quot videlicet tempus clavos praeparare obligati sint contractum iniverunt, et ad meas manus in arrham quaestores 4 aureos pro ferro procurando, et zingarîs dando deposuerunt. Ante hoc autem initi contractus quaestores tempus, me frequenter praesertim post incinerationem hujatis civitatis a veriis plurimis civibus hujatibus me observasse, et vidisse, quod in privatas suas necessitates de ferro, sive in hujatibus generalibus nundinis, sive alibi celebrari solicia qualiterunque procurato, tales claviculos scandulares, et tigillares, licite, sineque ullo impedimento quilibet sibi procurares soleat, in conformitate ejusdem exempli, eoque ex supposito, quod și privatis civibus similes labores exercere liceat, nec mihi tales pro parte aerarii regii de proprio meo ferro, hic loci tractare, quicumque denegrare valebit, ita et ex ratione, fundamentoque ut proventus

tricesimales augere possim, penes me exiguum Hunyadiense ferrum habens, tribus iisdem superius fatis zingaris ex eodem uno et medio centenarium erogari. Deinde metuendo iidem zingari, quod pro termino praefixo haud praeparari valebunt, integram accordatorum clavorum scandalarium quantitatem ex pagensibus etiam zingaris duos ad me deduxerunt, ut iisdem quoque dare vellem cuilibet medium fere centenarium aequae ad intentionem quaestorum pro conficiendis claviculis scandalariis quibus pariter dedi sicut prioribus, ea tamen conditione. Cum mihi iidem ignoti erant, inferendumque aliquod detrimendum metuebam, ut prius ferri pretium mihi deponant quod etiam praestiterunt, deinde tempore administrationis claviculorum secundum initum contractum mercedem etiam laboris, et fatigiorum a me acquirerent. Postquam vero omnes illi 5 zingari quilibet cum medio ferri centenario, de meo quartirio non absconditi, neque aliquo suspecto tempore, sed hora decima matutina exivissent, penesque portam hujatis domini iudicis civitatis Joannis Klain transivissent, totum illud meum ferrum, de manibus zingarorum, venditione ferri contra vim contractus me arguendo, in contrabandam idem accipi curavit, et licet omnes iidem zingari juramento mediante actu etiam sunt parati recognoscendi, quod ferrum ad praeparandos claviculos scandalares per me ipsis sit datum. Hoc tamen nihil obstante, juxta hujas ferri pretium me in 25 hung. florenis propter suum privatum lucrum demnificavit, et per hoc aerario etiam regio in preventibus tricesimalibus defectum 17 h. florenorum casuavit, sufficienter institi pro ejusdem sequestrati ferri restitutione, es nihil in hodiernum usque die efficere valui. Ideo coactus sum medio harum gratiosam excellentiae vestrae praesentiam humillime accedere, et instare, quatenus huno praejudicosum contrabandati ferri casum paterne dignaretur excellentis vestra trutinare, et dijudicare, benignaque decisione sua me indemnem per restituendum ejusdem reddere, consolarique curare, siquidem non ex intentione pro uti praetenditur praevaricandi, verum ex ratione, et argumento promovendi aerarii preventus tricesimales illud detentum ferrum per me zingaris erogatum habetur. Nimium dure mihi accideret excellentissime domine, pro dona mea tam quaestores alliciendi, quam vero aerarii comoda quaerendi, et promovendi intentione, si propter privatam alicujus utilitatem ita innocenter damnificarer (!), ubi per ejusdem ferri erogationem nemini vel minimum praejudiciu, aut detrimentum sequutum, nec exinde laesionem juris sui aliquis allegare potest, siquidem mea ex parte nihil aliud factum fuit, nisi quod a plurimis hujatibus civibus viderim, et observaverim, quibus hodie dum etiam licet, de ferro non tantum regio, verum etiam alieno ubicunque procurato, similes clavos scandalares pro suis necessitatibus fieri curare, quod ipsum per arrestationem mei ferri aerario regio absolute denegare videtur. Si privatorum civium autoritas rationem aerarii regii excedere, et superare debet. exigua valde eo in casu meneret hujatis regii officii securitas, dato per inconcessum, si plane in aliquibus ex aerarii regii zelo errantem dominus hujas iudex me observare valuisset, ex obligatione quam ipsemet etiam erga summi principis aerarium habere debet, oportebat enndem, prius

admoneri curare, me a similibus continere, et si bonae, ac si merae admonitio mi in locum nimine dedissem, tunc omnino majorem hubuisset rationum ita avide minime me damnificandi, cujus damnificationis restitutionem ex benigna gratia excellentiae vestrae dum firmiter mihi obtinere sperarem altissimis gratiis demississime recomendatus (!) constantaere emorior.

Excellentiae vestrae gratiosissimae

humillimus servus
Matthaeus Szegedi
regius tricesimator

Bistriczii 12 a Junii 1761

Arhivele Statului Cluj — Fondul : Primăria oraşului Bistriţa, II a, fasc. 2^a. 1761 VI. 12.

Original, latin.

Anexă : ciorna răspunsului oraşului Bistriţa, în limba latină, din 1 august 1761.

NOUVELLES PREUVES CONCERNANT LES LIENS ENTRE LA POPULATION ROUMAINE DE TRANSYL- VANIE ET MOLDAVIE À LA MOITIÉ DU XVIIIe SIÈCLE

R É S U M É

En se proposant de mettre en évidence des nouvelles preuves documentaires en ce qui concerne l'unité entre les trois pays roumains, l'auteur présente trois documents inédits, tous faisant part de l'archive de la ville de Bistrița. Quoiqu'ils regardent des événements et des faits passés à Bistrița, ou dans les environs, les documents publiés dépassent — par la signification et la valeur — l'intérêt strictement local, étant des preuves incontestables de l'unité entre la Transylvanie et la Moldavie, manifestée par les liaisons et le contact permanent entre la population, ayant la même origine et formant le même peuple — le peuple roumain — vivant d'une part et de l'autre des Carpathes. Concrètement, les documents parlent: a). de deux marchands paysans de Moldavie, venus de Transylvanie au mois de novembre 1758; b). du départ en Moldavie et le retour après deux ans (en 1759) de Tănase Croitor, berger dans la contrée de Rodna; c). et de deux marchands de Moldavie venus au moins de juin 1761 en Transylvanie aidés „au profit du fisque” par le douanier de Bistrița.

Dans l'étude introductive, l'auteur présente des aspect des conditions social-politiques de Transylvanie où ont lieu les événements consignés dans les documents et quelques références concernant la publication, jusqu'à présent, de quelques documents de l'archive de la ville de Bistrița par N. Iorga, Al. Rosetti et d'autres.